

KÜRTLER'DE SOSYAL VE SİYASAL ÖRGÜTLENME: AŞİRET

A.Vahap ULUÇ

Yrd. Doç. Dr., Harran Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Aşiret türü toplumsal ve siyasal örgütlenmeler; ekonomik ihtiyaçların karşılanması, dış tehlikelere karşı can güvenliğinin sağlanması gibi gereksinimler sonucu oluşturulmuş organizasyonlardır. Günümüzde toplumların birçoğu bu tür örgütlenmeleri aşmış olmakla birlikte Kürt toplumunun toplumsal örgütlenmesi hala büyük ölçüde bu örgütlenmeye dayanmaktadır.

Çok farklı iklim ve fiziki özelliklere sahip, geniş bir coğrafyada yaşayan Kürt aşiretleri üzerine farklı bölgelerde yapılmış çalışmalara bakıldığında, bütün çalışmalarda aşiretlerin tümünün aynı anlam içeriğine sahip - bazı küçük farklılıklar olsa da - katmanlardan (aşiret, kabile, sülale, aile) oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte her aşiretin, katmanları için kullandığı terminolojinin ise değiştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Örgütlenme, Aşiret, Kürtler.

Abstract

Social And Political Organization Among Kurds: Tribe

Social and political organizations like tribes, are organizations that have been established due to requirements such as meeting economical needs, providing security of life against external threats. Today, although

many societies have gone beyond such kind of organizations, the social organization of Kurdish society is, to a large extent, still based on this.

Considering the studies conducted in different areas, on Kurdish tribes that live in a large geographical line having very different climates and physical features, it has been noted in all studies that all of the tribes are comprised of segments (tribe, clan, lineage, family) that have the same - in spite of minor differences - meaning scopes. However, it has been detected that the terminology used by each tribe for their segments change.

Keywords: Social Organization, Tribe, Kurds.

Kurte

Di Nav Kurdan de Rêxistbûna civakî û Siyasî: Eşîret

Rexistbûnên civakî û siyasî yên wekî eşîretan, ew organîzasyon in ku ji bo bi dest xistina pêdiviyên aborî û ewletiya canî hatine pê. Di roja îro de gellek civak ji van rexistbûna derbas kirine, digel vê yekê rêxistbûna civaka kurdan hê jî, bi giranî pala xwe daye ser vê rêxistbûnê.

Dema mirov li xebatên li ser eşîretên kurdan, ku li herê-mên cuda hatine kirin, dinihêre, tê dîtîn ku di van hemû xebatan de hemû eşîr, digel çend cudatîyan, ji tevînekan (eşîr, qebîle, binemal, malbat) hatine pê. Digel vê yekê hatiye çespanandin ku her eşîret ji bo tevînekên xwe termînolojiyeke cuda bi kar tîne.

Peyvên Sereke: Rêxistbûna Civakî, Eşîret, Kurd.

چکیده

سازماندهی یا تشکیلات اجتماعی و سیاسی کردها: عشیره

قبیله ای یا عشیره، سازماندهی های سیاسی و اجتماعی، برای تامین نیازمندیهای مانند تامین نیازهای اقتصادی، امنیتی زندگی در مقابل خطرات خارجی سازماندهی شده اند. امروز، بسیاری از این نوع سازماندهی در جوامع به کنار گذاشته شده، هر چند هنوز سازماندهی اجتماعی جامعه کرد، تا حد زیادی بر سازماندهی می باشد.

نگاه به مطالعات انجام شده در مناطق مختلف از قبایل زندگی قبایل کردی که آب و هوای بسیار مختلف و ویژگی های فیزیکی، در یک جغرافیای وسیع زندگی می کنند، در تمام مطالعات از تمام قبایل که دارای معانی مشابه به محتوا - حتی اگر برخی از جزئی تفاوت - دارد، (عشیره، قبیله

ای ، اصل و نسب ، خانواده) شکل می گیرد. با این حال، هر قبیله ای، در
واژگان مورد استفاده برای لایه های متفاوت وجود داشت.
کلمات کلیدی: سازماندهی اجتماعی ، قومی (عشیره) ، کردها.

الملخص

التنظيم الاجتماعي والسياسي عند الأكراد : القبلية

انشئت نوع القبيلة من المنظمات الاجتماعية والسياسية لتلبية الاحتياجات
الاقتصادية وتوفير الأمن الحياة ضد التهديدات الخارجية. مع ان اكثر
المجتمعات تراجعت عن هذه المنظمات في يومنا الحاضر نرى ان التنظيم
الاجتماعي للمجتمع الكردي ما زال يعتمد إلى حد كبير على هذه المنظمة.

عندما ننظر الى الدراسات التي أجريت في مناطق مختلفة من القبائل الكردية
التي تعيش في منطقة جغرافية واسعة و لها ميزات مختلفة في الاقليم و في
المعالم الطبيعية نرى في جميع هذه الدراسات ان القبائل تكونت من طبقات
متشكلة من نفس المعنى في المحتوى كالقبيلة والعائلة والأسرة. ومع ذلك، تم
العثور على كل قبيلة، وتختلف في المصطلحات المستخدمة للطبقات.

الكلمات الأساسية : التنظيم الاجتماعي ، القبيلة ، الاكراد.

Giriş

İnsanların topluluk hayatı, bilinçli bir toplumsal örgütlenmenin ürünüdür. Bu gerçek, ilkel topluluklardan, modern toplumlara doğru içinde bulunulan sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre kompleks bir biçim alır. Günümüzde gelişmiş modern dünyanın toplumsal örgütlenme biçimi, millet olma halidir. Bununla birlikte bugün dahi bazı toplumlarda millet-altı örgütlenme örneğini gösteren topluluklar varlıklarını sürdürmektedir. Kürtlerde aşiret yapılanması bunun tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Modernleşme süreciyle birlikte eski öneminden çok şey kaybetse de, aşiret yapılanması Kürt toplumu için hala etkinliğini korumaktadır.

Aşiret türü örgütlenme biçimlerinin yüzyıllara dayanan uzun bir süreç boyunca varlıklarını devam ettirebilmeleri, sistematik bir örgütlenme biçimine dayanmalarına bağlanabilir. Bu yapılanmada, iç içe geçmiş değişik düzeydeki akraba toplulukları karşılıklı sorumluluk duygusu ile güçlü bir dayanışma örneğini sergilemektedirler. Burada ilk akla gelen şey, aynı dili konuşan, aynı kültürün ürünü olup geniş bir coğrafyada yaşayan Kürt aşiretlerinin tümü acaba aynı katmanlardan oluşan örgütlenme biçimini mi oluşturmaktadırlar, yoksa aralarında bir fark var mı? İkincisi, bu aşiretlerdeki

örgütlenmede örgütlenmenin her katmanı için kullanılan terminoloji aynı mıdır?

Bu çerçevede, bu çalışmada, Kürt aşiretleri üzerine yapılmış belli başlı bilimsel çalışmalarda geçen aşiret örgütlenmeleri değerlendirilmiştir. Buna göre, Kuzey Irak'taki Rewanduz bölgesinde yaşayan aşiretleri 1938'de inceleyen R. Leach'in; yine Kuzey Irak'ta bulunan Caf aşiretini 1950'li yıllarda inceleyen Barth'in; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Alikan aşiretini 1960'ların sonlarında doktora çalışması olarak araştıran İsmail Beşikçi'nin; 1974-76 yıllarında Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyaları (Türkiye, Irak, İran, Suriye) gezerek aşiretler üzerine doktora çalışması yapan M.V. Bruinessen'in ve 1980-82 yılları arasında doktora çalışmasının konusunu yaptığı Hakkâri yöresindeki aşiretleri araştıran Lale Yalçın-Heckmann'ın çalışması ile Mardin yöresindeki aşiretlerin inceleme konusu yapıldığı 2007'de tamamlanan doktora çalışmamız karşılaştırılmıştır.

1. Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

Bütün topluluklar, belirli biçimde örgütlenirler. Toplumsal örgütlenmenin temeli kültüre dayanmaktadır. “Kültürün temel gerçeği, insanların sürekli gruplar halinde örgütlenmesidir. Bu gibi grupların ilişkileri, Rousseau'nun ‘toplum sözleşmesi’ne benzeyen bir anlaşmayla, bir geleneksel yasa ya da töreyle düzenlenir” (Malinowski, 1990, s. 45). Sosyal örgütlerin hemen hepsi bilinçli bir örgütlenmenin sonucudur. Belli bir hiyerarşi içinde örgütlenmiş topluluklar, örgütlenmemiş topluluklara göre varlıklarını daha uzun süre devam ettirebilme şansına sahiptirler (Beşikçi, 1992, s. 101). Toplumsal hayatın devamı ve ihtiyaçların temin edilmesinde toplulukların örgütlenmesi bir zorunluluktur. “Soy grupları ya da sülaleler (lineages), klanlar (clans), boylar (phratries), kollar (moieties) toplumların karşılaştığı pek çok sorunu çözümlemede çok etkilidirler. İşlevleri arasında zarar vermeden paylaşılması mümkün olmayan kaynakların düzeninin korunması; ailelerin tek başlarına karşılayamayacağı kadar iş gücü gerektiren görevlerin yerine getirilmesi; bir grubun başka bir gruptan destek ve koruma talep etmesi gibi örnekler verilebilir” (Haviland, 2002, s. 313).

Malinowski, “insanları ortaklık kurmaya iten ne onların heyecan tepilerinin benzerliği, ne aynı uyarıcılara gösterdikleri tepilerinin benzerliğidir, yalnızca yapay varolma koşullarının etkisi altında edinilmiş bir alışkanlıktır” (1989, s. 138-139), der. Birlik ruhu tüm

grupların ortak bir özelliğidir. Grup yapısı, kişinin tek başına ulaşamayacağı türden hedeflerin elde edilmesinde insanların işbirliğine giderek karşılıklı bağımlı hale gelmelerinin sonucudur (Arkonaç, 2001, s. 256). Uzun süreli bir arada yaşama sonucunda topluluklar “onu oluşturan ayrı ayrı kişilerin sahip olduğu özelliklerden çok farklı yeni özelliklere sahip olur. Bilinçli kişilik ortadan kalkar, bütün bu kişilerin fikirleri ve duyguları tek bir yöne çevrilir” (Arkonaç, 2001, s. 367) ve sonuçta “sevinçte ve tasada” ortak kolektif bir bilinç oluşur.

Ortak ihtiyaçların karşılanması güdüsüyle bir arada yaşamaya başlayan ve kolektif bilinçle hareket eden insan topluluklarının örgütlenme biçimlerinden bir tanesi de aşiret yapılanmasıdır. Tasada ve kıvançta aynı kaderi paylaşmayı tercih etmiş aşiret yapılanması bazı toplumlarda bugün dahi önemini korumaktadır. Bu toplumlardan bir tanesi de kuşkusuz Kürtlerdir.

Kürt toplumsal örgütlenmesi - büyük ölçüde - yüzyıllara dayanan örf ve adetlerin toplumsal ilişkilerin biçimini belirlediği aşiret temelli yapıya dayanmaktadır. Buradan yola çıkarak, Kürt toplumunu Max Weber’in yaptığı ideal sınıflandırma biçimlerinden geleneksel otorite tipinin içinde olduğu toplum kategorisinin içerisine sokabiliriz. Geleneksel toplumlarda “egemenleri belirleyen geleneksel kurallardır ve onlara uyulması da geleneksel konumlarından dolayıdır. En yalın örneğinde bu tür örgütlü egemenlik, asıl olarak birlikte büyümüş olmaktan ileri gelen kişisel bağlılık duygusudur. Erki elinde bulunduran kişi de bir ‘üst’ değil, kişisel efendidir, onun yönetsel görevleri “resmi görevliler” olmayıp kişisel hizmetçilerdir” (1995, s. 331). Anthony Giddens da kabile toplumlarında veya göreceli küçük sözlü topluluklardaki başat yapısal ilkenin, gelenek ve akrabalık ekseninde işlediğini söyler (1999, s. 243). Aşiret temelli yapıda da sosyal ilişkileri düzenleyen kurallar, yüzyıllara dayanan geleneklerin oluşturduğu alışkanlıklar bütünüdür. Kürt aşiretlerinde de itaat, aslında öndere değil onun da bağlı olduğu ataların miras bıraktığı gelenek ve görenekleredir.

Toplumların en basit örgütlenme biçiminden, daha karmaşık örgütlenme biçimlerine doğru yaşadıkları süreci anlatan Durkheim; toplumun en küçük biriminin “horde” (topluluk) olduğunu, hordelerin birleşmesinden “klan”ların, klanların birleşmesinden “aşiret”ler ve aşiretlerin birleşmesinden de “halk birlikleri”nin oluştuğunu söyler (Doğan, 2000, s. 45). Yine aynı şekilde Haviland “Kültürel Antropoloji” çalışmasında soy topluluklarının sisteminden bahseder (2002, s. 327-329): “Sülale” (lineage) toplulukları aynı soydan

geldiklerini söylerler ve bunu ispatlarlar. Zaman geçtikçe sülaleye katılan yeni üyeler olur. Bu durum, sülalenin kaynaklarının sülale topluluğuna yetmemesi ve yönetimde bir takım zorlukların ortaya çıkmasına sebep olur. Bunun üzerine sülaleler bölünür ve bu bölünme sonucunda “klan”(clan)lar ortaya çıkar. Ancak aynı klana mensup fertler aynı soydan geldiklerini söyler; ama bunu ispatlayamazlar. Birden fazla klanın bir araya gelmesi sonucu da “boy” (phratry)lar oluşur. Boylar da aynı atadan geldiklerini iddia etseler de bunu kanıtlayamazlar.

2. 19. Yüzyıldan Önce Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

Kürt tarihi üzerine yapılmış en eski çalışma, Bitlis beylerinden Şerefhan'a ait olan Şerefnâmedir. Şerefnâme'de Kürt emirliklerinden bahsedilir. Çalışmada “Büyük Lor” olarak bilinen “Fadlavi” ailesi beyleri (mir), Diyarbakır ve Cizre Beyleri (Mervaniler), Hasankeyf ailesi olarak ün yapan “Dinever” ve “Şehrezar” beyleri, “Al-ı Eyyub” (Eyyubiler) ismiyle bilinen Mısır ve Şam sultanları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bunların dışında Erdelan, Hakkâri, İmadiye, Bohtan (Cizre), Çemişgezek (Tunceli), Mırdasi (Eğil, Palo), Sason (Siirt), Hizan (Bitlis) beyliklerinden (Emirlik) bahsetmektedir (Erdelan 1998, s. 37). Bütün bu emirlikler, birden fazla aşireti ve aşiret dışı topluluğu himayesine alan siyasal topluluk hüviyetindeydiler.

Kürtler, yaşadıkları coğrafyada 19.yüzyıla kadar bir dizi emirlik oluşturdular. Bu emirliklerin her biri, bir hükümetin miras yolu ile unvan hakkı tanıdığı bir aile tarafından yönetiliyordu. Hükümet (Osmanlı devleti) aile bireylerinden istediği birini emir olarak seçebiliyordu (McDowel, 2000, s. 46). Bu beyliklerin “Mir” (emir) unvanı ile bilinen liderleri, bazen adlarına para bastırıp, kendi adlarına hutbe okutacak kadar nüfuz sahibi olmuşlardır. Örneğin Revanduz bölgesinin emiri Mir Muhammed, o kadar güçlü idi ki Osmanlı Devleti'nin parasına karşılık, kendi adıyla bakırdan sikkeler bastırıldı. Ön yüzünde “El Emir Mansur Muhammed Bey” ve arka yüzde de “Darb fi Revanduz” yazılıydı. Yine kendi adına para bastıran emirlerden bir tanesi de, 1847'de iktidarına son verilen, Botan Emiri Bedirhan Paşa'dır. Bastırdığı paranın ön yüzünde “Emir-i Botan Bedirhan” ve arka yüzünde “Hicri 1258” yazılıydı (2002, s. 47).

Bruinessen, emirliklerle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler konusunda şu tespitlerde bulunmaktadır: “Osmanlı Devleti asırlar boyunca aşiretler ve köylülerle doğrudan ilişki kurmak yerine bölgesel

Kürt elitini aracı olarak kullanmıştır. Çok önemli stratejik ya da ekonomik değer taşıyan bölgeler merkezden atanan askeri yöneticilerle yönetilmişti, ama kural olarak dolaylı yönetim geçerliydi... Kürt emirlikleri Osmanlı İmparatorluğu’na dâhil edilmelerinden önce de vardı ve yönetici ailelerin konumları merkezin onları tanınmasıyla daha da güçlenmişti. Merkezi devlete karşı bazı askeri ve küçük çapta vergi yükümlülükleri vardı. Toplanan vergilerin büyük çoğunluğu emirlerce alınıyor, bu yolla saray yaşantısı sürdürülebiliyordu. Emirlikler, aşiretlerden ya da aşiret birliklerinden oluşuyordu... Raiyet (köylü) ve aşiretlerin doğrudan ilişki kurdukları tek yönetim biçimi emirler, hanedan ve maiyetlerindekiydi” (1995, s. 107).

19. yüzyılda Kürtlerin yaşadığı bölgede Baban, Rewanduz, Botan, Bahdınan gibi özerk bölgeler vardı. Özerk bölgelerin himayesinde asayişin sağlanması, dış tehdit algısını büyük ölçüde azaltmıştı. Bunun sonucu bu emirliklerin bünyesindeki aşiretler çözülme sürecine girmişti. Ancak Osmanlı Devleti’nin 19.yüzyılda yaşadığı toprak kayıpları karşısında hâkim olduğu topraklar üzerinde egemenliğini devam ettirmek için merkezi yapıyı güçlendirmeye çalıştı. Bunun için de yerel güçlerin hâkimiyetinde olan özerk bölgelere merkezden yönetici atadı. Osmanlı’nın merkezileşme politikaları 19.yüzyılın ortalarına doğru bütün emirliklerin ortadan kaldırılması ile sonuçlandı. Bunun sonucunda bölgede ortaya çıkan asayiş sorunu, aşiretlerin varlığını tekrar zorunlu hale getirdi.

Osmanlılar döneminde Kuzey Irak bölgesinde bulunan emirliklerden bir tanesi de Baban Emirliği idi. Barth’ın anlatımı ile bu emirlik, Kuzey Irak topraklarının önemli bir kısmına hâkimdi ve paşalık biçimindeki bu emirliğin bölgedeki etkinliği, “aşiret biçimindeki siyasal örgütlenmelerin büyük bir bölümünün parçalanmasına ve büyük serf grupları ile kiracı çiftçilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.” Barth, gezgin olan Claudius James Rich’in 19. yüzyılın erken dönemlerindeki Baban yönetimine dair gözlemlerine dayanarak 1851 yılında söz konusu emirliğin Osmanlı merkezi hükümeti tarafından sona erdirilmesi ile birlikte, bu emirliğin yönetimi altındaki aşiretlerin tekrar güçlenerek bölgede istikrarsızlığa sebep olduklarını söylemektedir (2001, s. 17). Bruinessen de bu savı desteklemektedir: “Yönetimsel reformun ardından (emirliklerin kaldırılıp, merkezden yöneticilerin atanması) bölgede hızla aşiretler arası kavgalar başladı” (1995, s. 108).

Kısacası 19. yüzyıla kadar aşiretlerden oluşan geniş bir bölge üzerine iktidarını tesis etmiş olan emirlikler - 1800’li yılların

ortalarına kadar - Osmanlı Devleti'nin merkezi sisteme geçmeye başlaması ile birlikte tek tek ortadan kaldırıldı ve bununla birlikte aşiretlerin varlığı tekrar önem kazanmaya başladı. Çünkü o zamana kadar asayiş ve düzeni temin eden emirlikler artık yoktu, her aşiret kendi başına kalmış ve birbirlerini tehdit eder olmuşlardı. Onun için herkes kendi aşiretine sığınmak zorunda kaldı.

3. 19. Yüzyıldan Sonra Kürtlerde Sosyal ve Siyasal Örgütlenme

19. yüzyılın ortalarına doğru emirliklerin varlığına son verilmesi ile birlikte iki önemli durumla karşılaşıldı: Birincisi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi aşiretler, sosyal ve siyasal örgütlenmenin temel belirleyicileri olarak tekrar ortaya çıktı. İkincisi de şeyhlerin (dini liderler) önemi arttı. Din adamlarının önemini artıran iki önemli gelişme vardı: İlki, daha önce aşiretler arasındaki kavgaları yöneten “mir”ler artık yoktu ve emirliklerin kaldırılması ile aşiretler arası çatışmalar başlamıştı (Jwaideh, 1999, s. 143). Bu kaos ortamında şeyhler, dini kimlikleri ile aşiretler arasındaki çatışmaları sonlandıran ve bölgedeki güvenliği sağlayan “barış elçisi” rolünü oynadılar. Bu da, onların halk nezdindeki otoritelerini güçlendirdi. Diğer de, emirliklerin kaldırıldığı 1800’li yılların ortaları aynı zamanda eş zamanlı misyonerlik faaliyetlerinin arttığı dönemdir. Bu yıllarda Batı’dan gelen misyonerler bölgede yaşayan Hıristiyanlara yönelik yoğun faaliyette bulunuyorlardı. Buna tepki gösteren halk, dine (İslam’a) daha yakın durmaya başladı. Dolayısıyla dinin temsilcileri olan şeyhlerin de itibarı arttı (Bruinessen, 1995, s. 109).

Konu ile ilgili tespite gelincecek olsa, şu söylenebilir: Emirliklerin kaldırılması sonucu ortaya çıkan boşluğun doğurduğu aşiretler arası kavgalar, aşiretleri tekrar sosyal hayatın temel aktörü haline getirdi. Bölgede devlet otoritesi güçlü olmadığından can ve mal güvenliği ancak bir aşirete sığınarak temin edilebilirdi.

Barınma, can güvenliği ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortak tehlikeler karşısında ortak bir kimlikle hareket eden ve Arapça bir kavram olan aşiret, “öz ve norm olarak politik bir birliktir” (Weber, 2002, s. 483). Hay, aşiret için dış saldırılara karşı üyelerini korumak ve eski gelenek ve yaşam biçiminin devamlılığını sağlamak için var olan bir topluluk ya da topluluklar federasyonudur (2005, s. 71), der. Ayrıca E. Gellner, Ortadoğu toplumlarındaki aşiretlerin “devletimsi” bir örgütlenmenin temelini teşkil ettiklerini söyler (Aktaran: Vergin 2003, s. 32).

Gerçekten de aşiretler, devlet düzeyinde disiplinli bir örgütlenme değilse de devletin sahip olduğu birçok niteliği hatırlatmaktadırlar: Aşiretlerin;

Her şeyden önce üzerinde yaşadığı, kendilerine ait, dışardan müdahalenin kabul edilmediği bir toprak parçası,

Bir lideri (ağa), liderin yönetimi gerçekleştirdiği bir mekânı (köy-misafir odası),

Suç işleyen kişiyi liderin talimatıyla yargılayan ve cezalandıran (malını elinden alma, cellikırın¹, falakaya yatırma, bir odaya haps etme) bir mahkemesi (köy odası) ve “yargı gücü”,

Ayrıca dış tehlikeler karşısında eli silah tutan her bireyinin silâhına girdiği bir askeri gücü vardır.

Kürt aşiretleri üzerine yapılmış en eski sosyolojik çalışmalardan bir tanesi, Doktor Rıza Nur’un tavsiyesi üzerine Ziya Gökalp’ın 1920’li yıllarda Mardin ve Urfa yöresindeki aşiretler üzerine yaptığı çalışmadır. Çalışmayı yayına hazırlayan Şevket Beysanoğlu, önsözde, Dr. Rıza Nur’un Gökalp’a bu çalışmayı yaptırmasının sebebinin şöyle anlattığını aktarır:

“Ziya Gökalp’e Kürtleri tetkik ettirdim. Maksadım, bu gibi malumatı toplayıp vaziyeti ilmi, iktisadi bir surette öğrendikten sonra, Kürtlere Türk olduklarını anlatmak için teşkilat yapıp faaliyete geçecektim. Bugün Kürt denilen bu adamların çoğunun Türk olduğunu çoktan bilirim. Yalnız onlara bunu bildirmek, öğretmek lazımdı” (1992, s. 6).

“Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler” başlıklı çalışmasında Gökalp, aşiret örgütlenmesine geçmeden önce aşiretin tanımını yapar. Gökalp, aşiretin birbiri içinde bulunan zümreler gibi olduğunu, bu zümrelerin ne “hittavi” (aynı ülkede oturanlar), ne de “mesleki” olduğunu, bu topluluklara “kavmi zümreler” denildiğini, bunların bir taraftan aileye diğer taraftan siyasi bir heyete benzemelerinden dolayı “siyasiyen ailevi zümreler” adını da aldıklarını ve bu zümrelerin genellikle “gerçek” ya da “hayali” bir akrabalığa istinat ettiklerini ifade eder ve aşiretlere ait örgütlenmeyi

¹ Aşiret coğrafyasından kovma, bir nevi sürgün.

kavim (millet)den en basit zümrelere kadar şu şekilde sınıflandırır (1992, s. 18):

- Kavim	Şa'blerden mürekkep	Ethnie
- Şa'b	Kabilelerden mürekkep	Peuplade
- Kabile	Amarelerden mürekkep	Confederation
- Amare	Batınlardan mürekkep	Tribu
- Batın	Semiyelerden mürekkep	Phratrie
- Semiye	Talisemiyelerden mürekkep	Clan

Yukarıdaki sınıflandırma çerçevesinde Gökalp, Kürt aşiretlerini kabile düzeyindeki örgütlenmenin içinde kabul eder:

“Aşiretler merkez-i sıkleti haiz olan zümre esas olmak üzere tasnif edilmiştir. Bir aşirette merkez-i sıklet (ağırlık noktası) ‘semiye’de ise ona ‘semiyevi aşiret’ namı verilir. Avustralya aşiretleri bu sınıfa mensuptur. Bunlara ‘basit totemli aşiretler’ adı da verilir. Merkez-i sıklet ‘batın’da ise ona ‘batni aşiret’ namı verilir. Şimali Amerika Hintlileri bu sınıfa mensuptur. Bunlara ‘mütেকâmil totemli aşiretler’ de denilir. Merkez-i sıklet ‘amare’de ise buna ‘amarevi aşiret’ adı verilir. Afrika aşiretleri bu enmuzece mensuptur. Bunlarda artık totemizmden eser kalmamıştır. Evvelki sınıflarda maderi neseb (anaerkil) esas iken, bu enmuzece ‘pederi neseb (ataerkil)’ hâkimdir. Merkez-i sıklet ‘kabile’de ise buna ‘kabilevi aşiretler’ denilir. Arap ve Kürt aşiretleri bu enmuzece mensuptur” (1992, s. 21).

Buradan da anlaşılmaktadır ki; Gökalp, Kürt ve Arap aşiretlerini yaptığı sınıflandırma içinde Avustralya, Kuzey Amerika ve Afrika aşiret örgütlenmelerine nazaran millet (kavim-ethnie) toplumsal örgütlenmesine daha yakın dolayısıyla daha gelişmiş görür. Gökalp’ın yukarıda yaptığı sınıflandırma, Türkiye’de en büyük takipçisi olduğu Durkheim’in yaptığı ve yukarıda kısaca değindiğimiz sınıflandırmaya yakındır.

Ayrıca Gökalp, bütün Kürt aşiretlerinin iki ana bende (kol) ayrıldıklarını ifade eder: Bunlar “Mil” ve “Zil” bentleridir. Örneğin Hasanan, Dekuri gibi aşiretler “Mil” bendine, Celali, Karakeçi ve Kikan gibi aşiretler de “Zil” bendine mensuptur (Gökalp 1992, s. 31). Ancak Gökalp, bu temel iki tasnifin dışında aşiretlerin kendi

örgütlenmesi içerisinde de iki alt bende ayrıldıklarını söylemektedir: “Kürtlerin hassa-yi mümeyyizesi ‘iki bende münkasim olmak’tır” (Gökalp 1992, s. 31). Örneğin Omeryan Aşireti, Mahmudki ve Atmanki biçiminde, Midyat kazası Huverki ve Dekşuri adları ile iki bende ayrılmaktadır. Gökalp bu ayrıma “dübendi” (Kürtçe’de iki kol, iki kısım anlamına gelmektedir) denildiğini söylemektedir. Gökalp’ın yaptığı bu ikili ayrımı destekleyen yapı, Mardin’in Kızıltepe ilçesinde yerleşik olan ve Kikan Çırık ve Kikan Halacan biçiminde iki kola ayrılan Kikan aşiretinde de görülmektedir.

Kürtlerin sosyal ve siyasal örgütlenmeleri üzerine yapılmış en eski çalışmalardan bir tanesi de Edmund R. Leach’ındır. Leach, 1938 yılında Irak’taki Rewanduz bölgesinde yaşayan Kürtleri toplumsal ve iktisadi yönden incelemiştir. Leach, aşireti tanımlarken aşiret teriminin hem bir grup insanı, hem de bu grubun üzerinde yaşadığı toprakları tanımladığını belirtir. Örnek olarak da Balık aşiretini göstererek bu ismin hem bir aşiret, hem de bölge ismi olduğunu söyler. Leach’ın bu tespitine uyan başka örnekler de verilebilir. Örneğin Mardin yöresindeki Omeriya ve Batman’daki Raman aşiretleri, isimlerini yaşadıkları bölgenin isminden almıştır. Leach, aşiret biriminin bir veya daha fazla klandan oluştuğunu ve bu her bir klana “taifa” denildiğini, aşiretin özünde siyasal bir grubu tanımlarken, taifanın akrabalık grubuna tekabül ettiğini ifade eder. Bunun yanında “taifa”nın de kendi içinde “tire” (kol) denilen altbölümlere ayrıldığını ve fakat bu iki terimin çoğu zaman birbirinin yerine kullanıldığını söylemektedir. Bu sınıflandırmayı antropolojik terimlerle karşılaştıran Leach, aşiret, “taifa” ve “tire”nin sırayla kabile, klan ve soya denk düşükleri sonucuna varır (Leach, 2001, s. 34-36). Bundan anlaşılmaktadır ki; Leach aşireti siyasi bir birlik, “taifa” ve “tire”yi de akraba toplulukları olarak düşünmektedir.

Kuzey Irak’taki aşiretler üzerine 1950’li yıllarda çalışma yapmış Barth da, Caf aşireti bağlamında aşiret örgütlenmesini incelerken aşiretin siyasal bir örgütlenme olduğunu bunun altında “tire” denilen alt birimlerin bulunduğunu ve tirenin de temelde siyasi bir birim olduğunu ifade eder. Ayrıca tirenin altında “hoz” denilen sülale² gruplarının bulunduğunu ve bunlardan başka yaylaya çıkan tirelerin “hal” (zoma, şeni) denilen birçok çadır kamplarına bölündüğünü ve her “hal”ın de her biri ayrı bir çadırda yaşayan bazı “hane”lerden – genellikle 20-30 dolayında – oluştuğunu belirtir (2001, s. 45-49).

² Ortak bir atadan geldiklerine inanan ve bunu ispatlayabilen topluluk.

Şimdiye kadar Kürt aşiretleri üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan bir tanesi de İsmail Beşikçi'ye aittir. Doktora tezi (Doğu'da Değişim ve Yapısal Sorunlar) Göçebe Alikan Aşireti üzerine olan Beşikçi, sadece doktora çalışması ile yetinmemiş, daha sonraları da bölgenin sosyal, ekonomik ve siyasal yapısı üzerine çalışmalar hazırlamıştır. Onun için Beşikçi'nin bu alanda yaptığı çalışmalar önemlidir.

Göçebe Alikan Aşireti'nin sosyal ve siyasal yapısını inceleyen Beşikçi, aşiretin toplumsal örgütlenmesinde beş büyük kademenin olduğunu ve bunların küçükten büyüğe doğru, Çadır, Zoma, Kabile, Aşiret ve Ulu Kişi biçiminde sıralandığını söylemektedir (1992, s. 101,105).

Çadır, göçebelere ait bir konut biçimidir. Yerleşik toplumlardaki ev karşılığında kullanılmaktadır. Zoma, bir konaklama düzenidir, soy-sop durumunu ifade etmez. Aşiret içindeki ayrı ayrı kabileden ailelerin belli bir süre için, yayla dönemlerinde aynı mekânda çadırlarını kurma işidir. Kabile de birbirlerine tamamen kan bağı ile bağlı hane ve ailelerden meydana gelir.

Aşiret ise kabilelerin birleşmesinden meydana gelmiş, siyasi bir birlik olup, daha ziyade evlenme yolu ile meydana getirilen akrabalıkların, hısımlıkların tümüdür. Kabile reislerinin üzerinde bir aşiret lideri vardır. Aşiret başı, aşiretin idaresinden, öteki aşiretlere karşı soy-sopun devamının sağlanmasından ve diğer aşiretlere karşı aşiret üstünlüğünün sağlanmasından sorumludur. Evlenme yalnız aşiret içinde olur.

Ulu Kişi, aşiret örgütünün en üst katında yer almaktadır. Aşiretler arasındaki savaşlarda birbiri ile anlaşabilen veya güçlü bir aşiretin otoritesini kabul eden aşiretler bir araya gelir ve en güçlü olan bir aşiretin liderinin önderliğini kabul eder. Kısacası Ulu Kişi, oluşturulan aşiretler konfederasyonunun başkanıdır.

Kürtlerin toplumsal yapısını ve aşiretlerin oluşumunu hem sosyal, hem politik, hem ekonomik ve hem de antropolojik yönden inceleyen Martin Van Bruinessen bu alanda yapılmış en kapsamlı çalışmaya sahiptir. Bruinessen, "Ağa, Şeyh ve Devlet: Kürdistan'ın Sosyal ve Siyasal Yapısı" adlı doktora çalışmasını gerçekleştirmek üzere 1974-76 yılları arasında Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyaları (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) gezmiş ve gözlemlerde bulunmuştur.

Bruinessen çalışmasında, bütün Kürtleri kapsayan ortak bir sosyal ve siyasal örgütlenmenin olmadığını söylemekte, bunun sebebi olarak

da Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın büyüklüğünü, doğal bitki örtüsünün çeşitliliğini, bir dizi değişik üretim şeklinin bir arada oluşunu ve tarihi olayların farklı bölgeleri değişik biçimlerde etkilemesini göstermektedir (2003, s. 81).

Aşiretler ile ilgi yaptığı analizlerinde Bruinessen, Kürt aşiretlerini şöyle tanımlar: “Kürt aşireti gerçek ya da gerçek olduğu varsayılan ortak bir ataya dayanan ve akrabalık temelinde örgütlenmiş, genellikle toprak bütünlüğü de olan kendine özgü bir iç yapıya sahip sosyo-politik bir birimdir. Doğal olarak aşiretler de kendi içlerinde alt-aşiretlere bölünmüşlerdir. Bu alt gruplar da bir kez daha klan, sülale ve benzeri daha küçük birimlere ayrılırlar” (2003, s. 82).

Bruinessen de aşiretleri genel hatları ile en büyük birimden en küçüğe doğru, aşiret, kabile, sülale ve hane biçiminde sınıflandırır. Ona göre aşiret ve klan (kabile) siyasi birer birim iken, daha alt birimler olan sülale ve hane, soy-sop akrabalığına dayanmaktadır. Bununla birlikte sülaleleri saf soy-sop akraba grubu olarak görmez, sülalelere zamanla dışarıdan katılımların olduğunu söyler (2003, s. 82-83).

Bruinessen de, Gökalp gibi, Kürt Aşiretleri’nin esas olarak Zilan (Zil) ve Milan (Mil) denilen iki ana bend(kol)den ortaya çıktığı yönündeki söylenceden bahseder (2003, s. 125). Bruinessen, Kürtlerin örgütlenmesinin en üst tepesine 19.yüzyılın sonlarına kadar varlığını devam ettiren emirlikleri yerleştirmektedir (2003, s. 199-200).

Kürt Aşiretleri üzerine yapılmış önemli, en son çalışmalardan biri Lale Yalçın-Heckmann’ın 1980-1982 yılları arasında, Hakkâri yöresindeki akrabalık ilişkilerini incelediği “Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri” adlı sosyo-antropolojik doktora çalışmasıdır.

Heckmann, aşiret örgütlenmesinin en alt birimi olarak “mal”ı görür. “Mal”, hem “hane”, hem “aynı evi paylaşan akraba grubu”, hem de “sülale” anlamına gelir. Antropoloji literatürü çerçevesinde “mal” terimini hem sülale (aralarında akrabalık bağı olduğuna inanan ve bunu ortak bir ataya dayandıran gruptur) hem de klan (aralarında akrabalık bağı olduğuna inanan ve bunu ortak bir ataya dayandıramayan grup) manasında kullanmaktadır. Çünkü ona göre, mal kısmen sülale ve kısmen de klan tanımına karşılık gelmektedir. Bir aşirete mensubiyetin, bir hanenin üyesi olmaktan sonraki en önemli şartı, bir “mal”a mensup olmaktır. Bir “mal”ın ne kadar çok sayıda eli silah tutan adamı varsa, aşiret içinde o kadar güçlü ve nüfuz sahibi bir sülale olduğu kabul edilir (2002, s. 132-134).

Aşiret sistemindeki “mal”dan sonraki birim ocak/kabilelerdir. Ocak/kabile aşiretin bir altındaki birimdir. Her aşiret belirli sayıda kabilelerden oluşur. Ocak/kabile biriminden sonraki birim aşirettir. Sülalelere ve aşiretin bölümlerine mensup olan insanların toplamına aşiret denir. Heckmann’a göre aşiretlilerin, bir grubu aşiret olarak tanımlaması için kullandıkları ideolojik ilke, bu grubun aynı baba soyundan gelmiş olmasıdır. Ancak ortak bir soy ideolojisi “mal”dan aşirete doğru giderek önemsizleşir. Heckmann de Bruinessen gibi aşiret örgütlenmesinin en yüksek birimi olarak, 19.yüzyılın sonlarına doğru tümüyle ortadan kaldırılan ve “mir”ler tarafından yönetilen “emirlik”leri göstermektedir (2002, s. 136).

Mardin’de yerleşik olan Kikan aşireti üzerine yaptığımız çalışmada vardığımız sonuçlara göre, örgütlenmenin başında aşiret bulunmaktadır. Yirmi kabileden oluşan Kikan aşiretinde aşiret kimliği akrabalık esasına dayanmayan, siyasal bir birliktir. Aşiret’in altında yer alan kabileler ise akraba olduklarını iddia eden ancak bunu ispatlayamayan klan toplumsal örgütlenmesine denk düşer. Kabilelerin içinde “bavık” ya da aynı anlamda kullanılan “mal” denilen sülaleler vardır ve bunlar hem akraba olduklarını söylerler hem de bunu ispatlarlar. Her sülale yine “mal” denilen en küçük toplumsal birim olan belli sayıdaki aileden oluşur. Kikan aşiretinde “mal” terimi Heckmann’ın Hakkâri yöresindeki aşiretler için yaptığı tanımlamaya uymaktadır. Yani “mal” terimi hem sülale, hem “aynı evi paylaşan akraba grubu”, hem de “oturulan mekân” anlamında kullanılmaktadır. Aşiret fertleri aynı zamanda aşiret ile kabile kavramları arasındaki farkı bilmedikleri için bu iki kavramı birbirinin yerine kullanmaktadırlar. Sadece aşiretin yaşlıları bu iki kavram arasındaki ayırımın farkındadırlar. Hatırlanacağı üzere Leach de incelediği Rewanduz bölgesindeki aşiretlerde “taife” ile “tire”nin birbirinin yerine kullanıldığını söylemekte idi.

Bütün bunların yanında şu bilgiyi vermek de faydalı olacaktır. Göçebelik hayatına ait bir yerleşim düzeni olarak Barth’ın çalışmasında geçen “hal”, Beşikçi’nin çalışmasında “zoma” olarak geçmektedir. Bizim yaptığımız çalışmada ise aynı konaklama düzenine çalışmanın konusu olan Kikan aşireti “şeni” demektedir. Bu yerleşim düzeninde ailelerin oturduğu ev, Barth’ın çalışmasında “hane” Beşikçi’de “çadır” iken, bizim çalışmamızda “kon”³ olarak tespit edilmiştir.

³ Keçi kılından yapılma en az on metre uzunluğunda ve altı yedi metre genişliğinde bir konut biçimidir.

Genel Değerlendirme

Kürtler, 19.yüzyıla kadar çok sayıda aşireti ve aşiret dışı toplulukları bünyesinde toplayan ve başlarında “mir”lerin bulunduğu, yerine göre kendi adlarına para basacak kadar özerk davranabildiği emirlikler bünyesinde örgütlenmişlerdi. Bu örgütlenmeler, yarı-devlet biçimindeki örgütlenmeler idi. Topluma nüfuz edebilen bu yarı-merkezi yapılar içerisinde aşiretsel yapılar çözülme sürecine girmişti, ancak Osmanlı devletinin merkezileşme politikaları ve 19.yüzyılda bu emirliklerin varlığına son verilmesi üzerine aşiretler yine toplumsal birer aktör olarak güç kazanmaya başladı.

İnceleme alanımız içinde yer alan çalışmaların tümünde “aşiret” siyasal bir organizasyon olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, aşireti oluşturan “kabile”ler birbirleri ile kan bağı ile bağlı olmayıp, çevresel, sosyal ve ekonomik koşulların yarattığı zorunluluklar sonucu bir araya gelerek bir aşiret federasyonu oluşturmuşlardır. Her kabile, belli sayıda “sülale”den ve her sülale belli sayıda “aile”den oluşmaktadır. Bu çerçevede, Kürtlerin siyasal ve sosyal örgütlenmesi üzerine yapılmış çalışmaların ayrıntılarına girilmediği takdirde - bütün aşiretlerin (en azından çalışmamıza konu olan aşiretler için söyleyebiliriz) hiyerarşik örgütlenmesi açısından - bütün çalışmaların genel hatları ile aynı sonuçlar verdikleri söylenebilir. Ayrıntıdan kasdımız örneğin, bazıları emirliklerden bahsetmezken, bazıları da tarihsel olarak emirlikleri örgütlenmenin en üst tepesine koymaktadır. Yine örneğin, Bruinessen ve Barth kabileyi ağırlıklı olarak siyasi bir birim olarak görürlerken, Leach ve Beşikçi kan bağı esaslı bir birim olarak görürler.

İnceleme konusu olan bütün aşiretlerde, aşiret-altı birimler aynı ya da yakın anlama sahip olmakla birlikte, farklı terimler ile ifade edilmektedir. Buna göre, aşiret-altı bir örgütlenme olan ve “klan” (aynı soydan geldiklerini söyleyen, ama bunu ispatlayamayan topluluk) anlamına gelen birim Leach’ın çalışmasında “taife”, Barth’ın çalışmasında “tire”, Heckmann’ın çalışmasında “ocak/kabile” geri kalan çalışmalarda da “kabile” olarak geçmektedir. Aynı şekilde incelenen bütün aşiretlerde kabile altında yer alan toplumsal birim “sülale”dir. Aynı soydan gelen insanların oluşturduğu toplumsal birim olan sülale, terim olarak Bruinessen, Heckmann ve bizim çalışmamızda geçmektedir. Ancak hem bizim, hem de Heckmann’ın incelediği aşiretlerde sülaleye aynı zamanda “mal” da denilmektedir. Ancak Leach’ın incelediği aşiretler sülaleye “tire” demektirler, Bart’ın incelediği Caf aşireti ise aynı terime “hoz” demektir. “Mal” tabiri bizim ve Heckmann’ın çalışmasında geçen aşiretler tarafından

hem aynı soydan gelen sülale, hem aynı evi paylaşan aile hem de oturlan mekân olarak “hane” biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bunların yanında, Leac’ten edindiğimiz bilgilere göre, Rewanduzlular kendi aşiret örgütlenmeleri içerisinde yer alan ve “kabile”ye karşılık gelen “taife” ile “sülale”ye denk gelen “tire” terimlerini karıştırıp, birbirlerinin yerine kullanmaktadırlar. Aynı kavram kargaşası inceleme konumuz olan Kikan Aşireti’nde de söz konusudur. Kikan aşiretine mensup olanlar, genelde “kabile” ile aşiret kavramlarını birbirlerinin yerine kullanmaktadırlar.

Ayrıca Beşikçi’nin çalışmasında göçebe halindeki aşiretlerde “bir konaklama düzeni” olarak “zoma” vardır. Aynı konaklama düzenine Barth’ın incelediği aşiretler “hal” derken, bizim çalışmamızın konusu olan aşiretin bu tür konaklama düzenine “şeni” dediği tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi Kürt aşiretlerinde aşiret terminolojisinde birimler için kullanılan terimler standart değildir. Bir aşirette, aşiret-altı birime “kabile” denilirken, bir diğerinde “taife”, bir başkasında da “tire” denilebilmektedir. İkincisi terimler birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ancak bütün bunların yanında Kürt aşiretlerinin ortak bir hiyerarşik örgütlenmeye dayandığı söylenebilir. Aşiretler üzerine yapılan çalışmalarda varılan sonuçlara göre genel olarak “aşiret”, siyasi bir birim olarak kabul edilmiş iken; “kabile” (taife, tire, ocak), ortak bir soydan geldiklerini söylemelerine rağmen bunu kanıtlayamayan bir birim olarak düşünülmüş. “Sülale” (tire, hoz, mal) aynı soydan gelen, “aile” (mal) ise aynı evi paylaşan topluluk biçiminde tespit edilmiştir.

Bütün bunlardan yola çıkarak, en azından karşılaştırmamız içinde yer alan çalışmalardan hareketle Kürt aşiretleri için bir örgütlenme şeması çıkarılabilir:

Emirlik ➡ Aşiret ➡ Kabile (Taife, Tire, Ocak) ➡ Sülale (Tire, Hoz, Mal) ➡ Aile (Mal)

Kaynakça

- Arkonacı, S.A. (2001). *Sosyal psikoloji*. İstanbul: Alfa.
- Barth, F. (2001). *Kürdistan'da toplumsal örgütlenmenin ilkeleri*. İstanbul: Avesta.
- Beşikçi, İ. (1992). *Doğu'da değişim ve yapısal sorunlar (göçebe alıkan aşireti)*. Ankara: Yurt.
- Bruinessen, M.V. (1995). *Kürdistan üzerine yazılar*. İstanbul: İletişim.
- Bruinessen, M.V. (2003). *Ağa, şeyh, devlet*. İstanbul: İletişim.
- Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Sistem.
- Dowel, M. (2000). *Kürtler*. İstanbul: Avesta.
- Gellner, E. (1995). *Anthropology and politics*. Blackwell, Oxford. Aktaran: Vergin, N. (2003). *Siyasetin sosyolojisi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu* (H.Özel, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gökcalp, Z. (1992). *Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tetkikler* (Ş. Beysanoğlu, Çev.). İstanbul: Sosyal.
- Haviland, W. (2002). *Kültürel antropoloji*. İstanbul: Kaknüs.
- Hay, R.H. (2005). *Kürdistan'da iki yıl 1918-1920*. İstanbul: Avesta.
- Jwaideh, W. (1999). *Kürt milliyetçiliğinin tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Kutlay, N. (2002). *21.yüzyıla girerken Kürtler*. İstanbul: Peri.
- Leach, E.R. (2001). *Rewanduz Kürtleri* (S. Birwan, H.Özsoy, S.R. Şengül, Çev.). İstanbul: Aram.
- Malinowski, B.(1989). *İkel toplumlarda cinsellik ve baskı* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Malinowski, B.(1990). *İnsan ve kültür* (M.F. Gümüş, Çev.). Ankara: V Yayınları.
- Şerefhan, (1998). *Şerefname*. İstanbul.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı* (Ö. Ozankaya, Çev.). Ankara: İmge.
- Weber, M. (2002). *Sosyoloji yazıları* (T. Parla, Çev.). İstanbul.
- Yalçın-Heckmann, L.(2002). *Kürtler'de aşiret ve akrabalık ilişkileri*. İstanbul: İletişim.

Ek**Tablo 1.** Aşiretler Üzerine Yapılan Çalışmalarda Aşiret Örgütlenmesi İle İlgili Varılan Sonuçlar

LEACH	BARTH	BEŞİKÇİ	BRUINESSEN	L.Y. HECKMANN	BİZİM ÇALIŞMAMIZ
-	-	Ulu Kişi	Emirlik	Emirlik	Emirlik
Aşiret	Aşiret	Aşiret	Aşiret	Aşiret	Aşiret
Taife	Tire	Kabile	Kabile	Ocak/Kabile	Kabile
		-			
Tire	Hoz	-	Sülale	Sülale/Mal	Sülale/Mal
-	-	-	Hane	Mal	Mal
-	Hal	Zoma	-	-	Şeni
-	Hane	Çadır	-	-	Kon